

Y. (Yvonne) van Osch

Auteur en tekstschrijver, gespecialiseerd in zorg en welzijn, het persoonlijk verhaal en reizen.

FINANCIËEL MISBRUIK KWETSBARE GROEPEN

Vermoedens van financieel misbruik? Je kunt als hulpverlener meer dan je denkt

Phishing, WhatsApp-fraude, witwaspraktijken. Mantelzorgers of nieuwe 'vrienden' die ouderen bestellen. De voorbeelden van financieel misbruik zijn legio, zo hebben we in deel 1 van dit tweeluik al gezien. De maatschappelijke roep om eerder en effectiever ingrijpen neemt toe. Ook de schuldhulpverlening heeft daar een rol in. Wat kun je als schuldhulpprofessional met signalen doen? Hoe ga je het gesprek over misbruik aan, wie schakel je in, wat kan Veilig Thuis betekenen. En waar liggen verder de kansen voor samenwerking en preventie?

Nu de coronatijd bijna achter ons lijkt te liggen, kan een van de conclusies zijn dat de pandemie veel mensen extra kwetsbaar heeft gemaakt. Lichamelijk, geestelijk, en financieel. Behalve dat velen met verlies van inkomen te maken kregen, blijkt er ook een verhoogd risico op financieel misbruik te zijn ontstaan. Vooral onder de kwetsbare groepen: ouderen, migranten, vrouwen in de opvang, mensen met een lvb en jongeren met een gevoeligheid voor status en snel verdiend geld.

Binnen het leernetwerk financieel misbruik van Schouder Eronder, een samenwerking op het gebied van schuldhulpverlening, zijn ervaringen gedeeld van misbruik in met name de groep van ouderen en geldezels. De opgedane inzichten zijn deels in dit artikel verwerkt.

In gesprek rond ouderen

Het begint met signalering. In veel gevallen zijn er signalen voordat het misbruik aan het licht komt. Bij ouderen bijvoorbeeld een plotselinge verandering in het uitgavenpatroon, brieven van incassobureaus, spullen die missen, een lege koelkast. Wat moet je doen? Marjanne van Esveld is trainer huiselijk geweld in Leiden. 'Ga het gesprek aan,' zegt zij, 'hoe moeilijk het ook is. Benoem wat je ziet. Zoek een opening.'

Voor de duidelijkheid: onder huiselijk geweld valt ook financieel misbruik, in de vorm van ongewenst en ongeoorloofd gebruik van geld en/of goederen of andere bezittingen van een ander door iemand uit de huiselijke kring. De wet stelt het bespreken van signalen hiervan verplicht voor professionals uit de gezondheidszorg, het

onderwijs, de kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie. Maar dit betekent niet dat je die verantwoordelijkheid in een andere functie niet hebt. 'Bij een vermoeden van misbruik of geweld,' vindt Marjanne van Esveld, 'is nietsdoen geen optie.'

Concrete signalen benoemen

Marjanne ziet in haar trainingspraktijk het hele scala van professionals. Juist de vage vermoedens, het welbekende niet-pluisgevoel, vinden cursisten lastig te bespreken en naar actie te vertalen, merkt zij. Wat als meneer ontkent of kwaad wordt? Wat als degene van wie ik de goede bedoelingen in twijfel trek agressief reageert? Wat als het niet klopt wat ik denk? 'De kunst,' zegt Marjanne, 'is onbevooroordeeld de concrete signalen te benoemen. "Ik zie dat uw koelkast vaak leeg is. Ik maak me zorgen. Wie doet de boodschappen?" Of tegen een zoon of dochter: "Ik zie dat uw moeder steeds magerder wordt. Maakt u zich daar ook zorgen over?" Je probeert de ander tot een gesprek uit te nodigen. In de training oefenen we dat met acteurs. Zij laten zien dat aandacht beter werkt dan bijvoorbeeld suggestieve vragen.'

"In familiezaken is mediation meestal te verkiezen."

Naasten

Makkelijk is het daarmee nog niet. Wat actie op signalen bij ouderen extra lastig maakt, is dat plegers in zo'n tachtig

procent van de gevallen niet de malafide dakdekkers, bankpascriminelen of andere beroepsfraudeurs zijn, maar naasten. Familie, burens, bekenden. Of nieuwe 'vrienden', onbekenden die zich met niet geheel bekende motieven over een oudere komen ontfermen. Vaak hebben deze naasten en (zogenaamde) vrienden zelf ook problemen. Schulden, verslavingen, psychische nood.

De relatie heeft hoe dan ook invloed en kan ervoor zorgen dat slachtoffers niet scherp krijgen wat er gebeurt, geeft Marjanne aan. 'Ze ontkennen, verdoezelen of vergoelijken het misbruik. Uit schaamte. Omdat eenzaamheid het enige alternatief lijkt. Uit medelijden ook, want wat moet die jongen dan? Het komt zelfs voor dat mensen denken met het misbruik de prijs te betalen voor fouten die ze hebben gemaakt. Het grijze gebied is uitgestrekt, je moet als hulpverlener heel behoedzaam zijn. Wat gebeurt er als je het gaat melden en het tot een rechtszaak komt? Wie wordt daar beter van? In familie-zaken is mediation meestal te verkiezen.'

Geldezels

Bij geldezels (of katvangers) is dat een heel ander verhaal. Dit zijn mensen, veelal jongeren, die hun rekening beschikbaar stellen voor het witwassen van crimineel geld. Ze vormen een aparte categorie op het palet van financieel misbruik, omdat ze zowel dader als slachtoffer zijn. Gelokt door mooie praatjes en het vooruitzicht van een beloning maken ze zichzelf ongewild medeplichtig. Terwijl de echte criminelen het geld van de beschikbaar gestelde rekening terugcashen en er vandoor gaan, blijven de geldezels achter met een geblokkeerde bankpas en een strafblad. Een probleem voor politie, justitie en reclassering. Voor deze jongeren zelf. En voor de schuldhulpverlening.

"De grote winst,' vindt Finn, 'is dat iedere organisatie vanuit zijn eigen bril naar de betrokkene kijkt. Waar de politie bij wijze van spreken een dader ziet en het OM een verdachte, zien wij een cliënt. "

Finn Groen werkt voor Humanitas DMH - Homerun, de organisatie die begeleiding biedt aan jongvolwassenen met een lichte verstandelijke beperking. Hij is in Rotterdam betrokken bij het project Geldezels. Dit project is

vorig jaar een nieuwe fase ingegaan, met als sleutelwoord: samenwerking.

Straffen en hulp verlenen

'Bij de start in 2019,' schetst Finn, 'werden geldezels tijdens zogenaamde actiedagen door de politie van hun bed gelicht en via snelrecht berecht. Politie en OM hoopen het witwassen op die manier te ontmoedigen en bewustzijn te creëren. Maar straffen alleen bleek niet te werken. Je moet jongeren in deze groep ook helpen hun leven op orde te krijgen, anders vallen ze net zo hard weer terug. Dat is de reden dat politie, OM en reclassering nu ook de schuldhulpverlening en Homerun erbij betrokken hebben.'

Het project heeft er nu al toe geleid dat meer jongeren geholpen worden en reclassering minder recidive ziet. 'De grote winst,' vindt Finn, 'is dat iedere organisatie vanuit zijn eigen bril naar de betrokkene kijkt. Waar de politie bij wijze van spreken een dader ziet en het OM een verdachte, zien wij een cliënt. In gezamenlijk overleg kunnen we zorgen dat gepaste straf gecombineerd met hulpverlening wordt aangeboden.'

Andere benadering

Hoewel slechts een klein deel van de geldezels een verstandelijke beperking heeft - van de 120 personen die in 2021 voor gelddelicten zijn gehoord, zijn er nu 13 cliënt bij Homerun - is wel duidelijk dat vrijwel de hele groep kampt met schulden en gebrek aan perspectief. Problemen, benadrukt Finn, die zonder hulp niet overgaan. En dat is voorheen onder de radar gebleven. De jongens die geldezel worden zijn vaak stoer en verbaal heel sterk, ook met een lvb, dus je kunt je makkelijk op hen verkijken, en dat gebeurt dus ook. Ze vragen een andere benadering, ook van de schuldhulpverlening. Je moet proberen hun taal te spreken. En meer door te vragen.'

Veilig Thuis

Aandacht voor het systeem waarbinnen het misbruik plaatsvindt, hulp aan slachtoffer én dader. Dat is waar ook Veilig Thuis, het advies- en meldpunt voor huiselijk geweld, zich bij uitstek hard voor maakt. Een stevig hulpmiddel om de grotere groep in beeld te krijgen is de Meldcode huiselijk geweld waarmee Veilig Thuis werkt (zie onderaan). 'Veel instanties zijn verplicht deze code te volgen,' vertelt Iris Boerebach van Veilig Thuis Gooi en Vechtstreek, 'maar wat goed is om te weten, is dat iedereen kan bellen voor advies bij vermoedens van huiselijk geweld. Dus niet alleen thuiszorgmedewerkers en casemanagers dementie, die me soms weten te vinden, maar ook mantelzorgers, vrijwilligers, schuldhulpverleners, budgetcoaches, bewindvoerders en banken. Ik zou

heel graag willen, dat van deze mogelijkheid veel meer gebruik zou worden gemaakt.'

Lokale Alliantie

Natuurlijk wil ook Veilig Thuis het liever niet op een melding aan laten komen. Waar nog veel kansen voor preventie liggen, denkt Iris, is in vroegsignalering. 'Telefoonbedrijven die ouderen zomaar afsluiten, zorgverzekeraars die aanmaningen blijven sturen en dreigen met een incassobureau, tafeltje-dekjes die de service stopt bij betalingsachterstanden. Het zou toch niet raar zijn als zij eerst zouden bellen om te vragen wat er aan de hand is. Veel grotere bedrijven nemen tegenwoordig seniorenconsulenten aan, die contact met ouderen houden. Dat is een heel goede stap.'

Zelf neemt Iris deel aan de Lokale Alliantie, een netwerk van zorg- en hulpverlenende organisaties, banken, ouderenbonden, notarissen en bewindvoerders rond senioren, zoals die op tientallen plaatsen in het land bestaan. Een groot voordeel van zo'n samenwerking, vindt Iris, is dat partijen elkaar bij signalen snel kunnen vinden en acties kunnen ontwikkelen.' Critici wijzen er wel op dat het succes van de Lokale Allianties sterk afhangt van de persoonlijke inzet van deelnemers. Er is geen financiering, dus ook geen drang. Landelijke afspraken, vinden zij, zouden beter zijn.

Bank

Ondertussen gebeurt er wel meer aan preventie. De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie die leden verplicht alert te zijn bij veranderingen in het testament. Banken die ouderen adviseren een boodschappenpinpas waar maximaal vijftig euro op staat te nemen als anderen de boodschappen doen.

De Rabobank is een van de banken die werk maakt van veilig ouder worden. Onder andere met voorlichtingsbijeenkomsten, persoonlijke uitleg over veilig bankieren en advies, bijvoorbeeld bij rood staan. De bank werkt met ouderenadviseurs, die, als corona het toelaat, senioren thuis bezoeken of anders bellen voor meer direct contact en dienstverlening. 'Het is belangrijk dat mensen af en toe gezichten zien,' zegt Lammy Brouwer, financieel adviseur in de regio Arnhem. 'Vooral ouderen die achterblijven na de dood van een partner die de financiën deed, zijn extra kwetsbaar,' ziet zij. 'Bij aanvragen voor volmachten, dus als anderen bankzaken gaan regelen, willen we daarom beide partijen spreken om er zeker van te zijn dat de volmachtgever de mogelijkheden en risico's van een bancaire volmacht kent. We verwijzen daarbij altijd door naar een notaris, omdat klanten via een Levenstestament ofwel een notariële volmacht alles veel beter en gedetailleerder kunnen regelen.'

Meldcode huiselijk geweld

Het is allemaal goed om te weten, ook als je (schuld) hulpverlener bent. Want al met al kun je bij vermoedens van (financieel) misbruik meer kanten op dan je misschien voorheen hebt gedacht. Je hoeft niet meteen een melding te doen bij Veilig Thuis. In veel gevallen kan met hulp van andere partijen een hulpverleningstraject worden gestart en erger worden voorkomen. Volg de vijf stappen van de Meldcode huiselijk geweld om te weten of melden noodzakelijk is:

1. breng signalen in kaart
2. overleg met collega's en/of Veilig Thuis (of met het sociaal team, de Lokale Alliantie, Homerun, de politie, de bank)
3. praat met de cliënt
4. weeg de ernst en impact van het misbruik
5. kijk of hulp mogelijk is en iets op kan leveren; is dit niet het geval of is er sowieso sprake van acute of structurele onveiligheid, meld dan bij Veilig Thuis.

Regie

Wat gebeurt er daarna? In het geval van een terechte melding neemt Veilig Thuis voor maximaal 10 weken de regie over en start een traject waarin:

1. wordt gezorgd dat het misbruik stopt, bijvoorbeeld door een tijdelijk huisverbod en/of - in samenwerking met de bank - het blokkeren van pasjes
2. passende hulp wordt geregeld, bijvoorbeeld professioneel beschermingsbewind of - in samenwerking met huisarts of geriater - opname in een zorginstelling voor het slachtoffer en behandeling met een eventuele strafrechtprocedure voor de pleger
3. wordt gezorgd dat de sociale teams en/of zorginstaties de hulpverlening daarna overnemen

Meer weten over:

- de training huiselijk geweld www.veerkracht.training
- criminaliteitsbestrijding in Rotterdam: www.veiligheidsalliantie.nl
- Veilig Thuis: www.veiligthuis.nl, bel gratis 0800-2000, of gebruik de chat
- de aanpak ouderenmishandeling: www.aanpak-ouderenmishandeling.nl
- tips van Rabobank en Interpolis: www.ikwoonleefzorg.nl
- privacyregels en AVG, zoek op Toolkit veilig ouder worden, pagina 10

Verder praten over financieel misbruik bij kwetsbare burgers en wat je kunt doen? Op 17 maart 2022 van 9.30 tot 12 uur organiseert Schouders Eronder in samenwerking met Sociaal Werk Nederland een online bijeenkomst over het onderwerp.